

VENUS PUDICA DE LA BUMBEȘTI-JIU

Oana Tutilă Bărbat*

Cuvinte cheie: Venus, relief de marmură, artă provincială, Bumbeshi-Jiu „Gară”

Keywords: Venus, marble relief, provincial art, Bumbeshi-Jiu „Gară”

Abstract: The article deals with a new approach, from the artistic perspective, of a marble piece with the representation of Venus Pudica, who comes from Bumbeshi-Jiu „Gară”. It is an openwork altorelief (with the crude dorsal) which illustrate a unique scene in Roman Dacia: Venus Pudica framed by a typical small Eros and a little Thanatos with wings attached, who stays in his normal position, with legs crossed and leaning into a stick or the upside down facla.

The composition is a mediocre one, the features of the characters are just adumbrated, placing emphasis on the goddess. Unfortunately, there is kept only the bottom of the relief from the waist down, however, there is visible the anatomic disproportion especially on the left hand with which covers area genital and feet compared with the rest of her body.

Din colecțiile Muzeului Județean Alexandru Ștefulescu din Târgu Jiu face parte un relief cu reprezentarea Venerei¹ (fig. 1). Piesa a fost amintită de către Dumitru Tudor² și, mai recent, de Vasile Marinoiu, care a inclus-o într-un catalog al descoperirilor de epocă romană de la Bumbeshi-Jiu „Gară”³. Prin intermediul acestei note dorim să analizăm piesa și din perspectivă artistică, nu doar ca simplu obiect de cult cum a fost tratat până acum.

Artefactul este un relief din marmură albă, cu dimensiunile maxime 18,8 × 20 × 4 cm⁴, reprezentând-o pe zeița Venus însoțită de un amoraș și un Thanatos. Starea de conservare este bună. Din piesa fragmentară se mai păstrează jumătatea de la brâu în jos a zeiței, Thanatos întreg, corpul integral al amorașului și soclul pe care stau cele trei personaje. Prezintă urmele acțiunilor mecanice în zona genunchiului drept al zeiței și a palmei stângi (singura care se mai păstrează), la nivelul aripilor vizibile a lui Thanatos și în partea stângă a soclului. Plinta este zgâriată (urme recente) iar pe partea dorsală a piesei sunt depuneri de calcar. Condițiile descoperirii nu sunt clare, singura informație concretă este că vine de la Bumbeshi - Jiu „Gară”.

* Muzeograf, Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.

¹ Mulțumim și pe această cale d-lui dr. Dumitru Hortopan care mi-a facilitat accesul la piesă pentru studiu și colegului dr. Radu Ota pentru idei și sugestii.

² TUDOR 1978, p. 393.

³ MARINOIU 2004, p. 132 și 246, pl. XCI.

⁴ H × L × l cm inclusiv soclul.

Divinitatea este reprezentată în ipostaza de *Venus Pudica*⁵, cu ambele picioare ușor flexate spre dreapta imaginii și acoperindu-și cu mâna stângă zona pubiană. De la mijloc în sus nu se mai păstrează corpul zeiței dar putem să presupunem, conform tipului iconografic, că mâna dreaptă îi acoperea sânii. Sculptorul nu a respectat proporțiile anatomice redând mâinile și picioarele mult mai mari în comparație cu restul corpului. Degetele sunt mult prea lungi, opozabilul mâinii stângi, la fel ca și degetul mic, având aceeași lungime ca a celorlalte. În aceeași manieră sunt redată degetele de la picioare, schițate mult prea lungi prin niște șanțulețe puțin adânci, ușor oblice și paralele. Dimensiunile lor le depășesc pe cele normale, raportat la restul corpului.

Zeița apare încadrată de două personaje, cel din dreapta reprezentării, căruia îi lipsește capul, este Erosul, tipic în mișcare spre stânga, cu picioarele ușor flexate. Mâna sa dreaptă este ridicată spre zeiță, iar cea stângă este întinsă pe lângă corp. Gestul pe care-l face în direcția lui Venus impune o rotire naturală a trunchiului care este redat corect din față. Sculptorul a schițat zona sa genitală și a marcat prin două linii ușor arcuite mușchii pieptului. Amorașul, excepție făcând capul, este sculptat pe placa-suport a compoziției.

Cel de-al doilea personaj este un mic Thanatos în poziția sa obișnuită, cu piciorul stâng flexat petrecut peste cel drept, sprijinit cu palma dreaptă și cu cotul stâng de un toiag sau facla întoarsă, susținându-și capul, împodobit cu un păr buclat, cu palma stângă. Se distinge aripa lui dreaptă care a suferit deteriorări. Trăsăturile estompate ale feței se datorează, pe de-o parte schematismului redării, pe de alta degradării în timp.

Am preferat să includem piesa în categoria reliefurilor votive, mai precis a altoreliefurilor așa-zis traforate, deoarece este prelucrată plat pe spate (se pot observa urmele dălții în ciuda depunerii calcaroase, dar care nu sunt la fel de evidente ca cele din partea de jos a bazei) cu excepția feselor zeiței care sunt redată ușor în relief și a liniei care sugerează picioarele. Partea inferioară a corpului lui Venus este despărțită parțial de cele două personaje care o însoțesc, prin două orificii traforate în placă.

Imaginea iconografică a lui Venus Pudica însoțită de un amoraș poziționat lângă piciorul stâng al zeiței, interacționând cu aceasta, apare în diverse compoziții. De pildă, muzeele din Berlin⁶ și Florența⁷ au în colecțiile lor câte o piesă din această categorie, iar o alta apare la Maxula, în Tunisia⁸.

Iconografia piesei analizate de către noi este complicată de existența lui Thanatos, mic geniu al morții, care, aparent, nu are legătură cu compoziția. Până în prezent nu am găsit analogii pentru asocierea lui Venus cu Thanatos, cu atât mai mult pentru tripleta care apare pe piesa de la Bumbesti-Jiu – Venus-Eros-Thanatos. Singura supoziție ar fi aceea că meșterul a vrut să redea calitatea sa de divinitate chtoniană, de zeiță a fertilității vegetative și a fecundității solului și care, ca o a doua

⁵ FÜRTWÄNGLER 1884-1890, s.v. *Aphrodite*; Wissowa 1965, s.v. *Venus*; Sèchan 1824, s. v. *Venus*; cu toată discuția despre cum a derivat tipul Venus Pudica din cel clasic Aphrodita din Cnidos a lui Praxiteles.

⁶ REINACH 1908, p.354, nr. 10.

⁷ REINACH 1930, p. 332, pl. 620, nr. 1384.

⁸ REINACH 1908, p. 355, nr. 6.

Persefona cum este considerată, coboară în Infern toamna, căpătând un caracter sumbru și funebru⁹.

Multitudinea reprezentărilor Venerei se datorează nu numai calităților sale ca zeiță a frumuseții, dragostei și plăcerii ci, mai ales, faptului că protejează fecunditatea, mariajul și familia¹⁰. Nu este de neglijat caracterul său războinic precum și faptul că stă la originea familiei imperiale a Iuliilor¹¹. Cele mai numeroase imagini ale zeiței sunt cele din teracotă care numără peste 150 de piese și care o situează pe Venus pe primul loc, cu un procent de 80%, între divinitățile greco-romane redade în coroplastică¹². Urmează un număr de 44 de statuete din bronz cu reprezentarea lui Venus¹³, la care se adaugă aproximativ 20 de statuete ce-l redau pe Amor¹⁴. Statuetele și reliefurile din piatră (marmură) sunt mai puțin numeroase și o redau pe Venus singură. Singura reprezentare din marmură în care Venera apare însoțită de Eros provine de la Apulum și este vorba de un frumos grup statuar fragmentar care o redă însă pe Venus Pudica Marina, amorașul călărind un delfin¹⁵.

Din păcate, în lipsa unor analize fizico-chimice, nu putem face decât speculații asupra originii marmurei și, de aici, asupra atelierului¹⁶ în care a fost realizată. Motivele pentru care ar fi putut fi lucrată la Sarmizegetusa sunt variate. Cultul lui Venus este bine documentat în Colonia Dacica Sarmizegetusa de unde provin două capete ale zeiței de la statuete de marmură, alături de trei statuete din bronz și aproximativ șapte de teracotă¹⁷ la care adăugăm statuia cu reprezentarea lui Venus Genitrix și care poartă semnătura sculptorului Claudius Saturninus¹⁸. Pe de altă parte din atelierul de aici provin reliefuri traforate lucrate similar, de pildă reliefurile cu reprezentarea zeiței Nemesis cu roata¹⁹. Cel mai important argument ar fi însă, un detaliu de ordin artistic, modul de redare al palmelor, supradimensionate, cu degete egale apare și în reliefurile dedicate lui Silvanus și celor nouă Silvanae²⁰.

Nu putem exclude posibilitatea ca piesa să fie un produs de import judecând după faptul că majoritatea artefactelor de marmură dedicate zeiței au ajuns în Dacia pe filieră comercială. Calitatea artistică a acestora este însă superioară reliefurilor de la Bumbești-Jiu. Amintim pe Venus Landolina de la Drobeta²¹ cu analogii la Rittium²² sau o statueta cu reprezentarea lui Venus, replică a lui Venus din Milo, descoperită la Romula²³.

⁹ SÈCHAN 1824, *s.v.* Venus.

¹⁰ SÈCHAN 1824, *s.v.* Venus.

¹¹ WISSOWA 1965, *s.v.* Venus.

¹² ANTAL 2010, p. 114; cu toată bibliografia mai veche asupra reprezentărilor în lut ale lui Venus.

¹³ ȚEPOSU-MARINESCU, POP 2000, p. 84-102, nr. 88-120, p. 155-157, nr. 264-272 și p. 166, nr. 316-317.

¹⁴ ȚEPOSU-MARINESCU, POP 2000, p. 57-65, nr. 50-63 și p. 149-150, nr. 243-248.

¹⁵ MITROFAN 1971, p. 335-336, fig. 2.

¹⁶ Prin atelier înțelegem centru de creație.

¹⁷ ALICU, POP, WOLLMANN 1979, p. 95-98.

¹⁸ DIACONESCU 2004, p. 143-144, pl. LVII, 2.

¹⁹ ALICU, POP, WOLLMANN 1979, p. 73.

²⁰ PISO, RUSU 1977, p. 155-157, fig. 1, 2

²¹ BORDENACHE 1969, p. 28, nr. 33, pl. XVII/33; TUDOR 1978, p. 393.

²² DAUTOVA - RUŠEVLJAN 1983, p. 30, nr. 214, T. 37/A, B, C.

²³ PETOLESCU 1973, p. 757-761.

Trecând peste realizarea mediocră a personajelor analizate individual, compoziția în ansamblu este interesantă mai ales prin ineditul asocierilor de divinități, dar și prin unicitatea piesei, cel puțin pentru mediul provincial al Daciei.

BIBLIOGRAFIE

ALICU, POP, WOLLMANN 1979

D. Alicu, C-tin Pop, V. Wollmann, *Figured Monuments from Sarmizegetusa*, BAR International Series 55, Oxford, 1979

ANTAL 2010

Adriana Antal, *O nouă statueta de teracotă de tipul Venerei Capitolina descoperită la Napoca*, în *Sargetia*, I S. N., 2010, p. 111-120.

BORDENACHE 1969

Gabriella Bordenache, *Sculture greche e romane del Museo Nazionale di Antichità di Bucarest, I. Statue e rilievi di culto elementi architettonici e decorativi*, Bucarest, 1969.

DAUTOVA – RUŠEVLJAN 1983

Velika Dautova – Ruševljan, *Rimska kamena plastika u jugoslovenskom delu provincije donje Panonije*, Novi Sad, 1983.

DIACONESCU 2004

Al. Diaconescu, *Statuaria majoră în Dacia romană*, vol. II, Cluj-Napoca, 2004.

FÜRTWÄNGLER 1884-1890

A. Fürtwängler, s.v. *Aphrodite*, *Roscher Lexikon*, I, A-H, Leipzig, 1884-1890.

MARINOIU 2004

V. Marinoiu, *Romanitatea în nordul Olteniei*, Târgu-Jiu, 2004.

MITROFAN 1971

I. Mitrofan, *Obiecte romane de la Apulum într-o colecție la Bistrița*, în *Apulum*, IX, 1971, p. 331-339.

PETOLESCU 1973

C-tin Petolescu, *O statueta a zeiței Venus descoperită la Romula*, în *Apulum*, XI, 1973, p. 557-561.

PISO, RUSU 1977

I. Piso, Adriana Rusu, *Un relief de la Sarmizegetusa cu reprezentarea lui Silvanus și a nouă Silvanae*, *ActaMN*, XIV, 1977, p. 155-158.

REINACH 1908

S. Reinach, *Répertoire de la statuaire grecque et romaine*, deuxième édition, tom II, vol. I, Paris, 1908.

REINACH 1930

S. Reinach, *Répertoire de la statuaire grecque et romaine*, nouvelle édition, tom I, Paris, 1930.

SÈCHAN 1824

L. Sèchan, s.v. *Venus*, *DA*, V, Paris, 1824.

TUDOR 1978

D. Tudor, *Oltenia romană*, Ed. IV, Craiova, 1978.

ȚEPOSU-MARINESCU, POP 2000

Lucia Țeposu-Marinescu, C-tin Pop, *Statuete din bronz din Dacia romană*,
Monografii I, București, 2000.

WISSOWA 1965

G. Wissowa, s.v. *Venus*, *RoscherLexikon*, VI, U-Z, 1965.

Fig. 1. Venus Pudica de la Bumbesti-Jiu